

Zoznam hmotných nehnuteľných pamätihodností mesta Fiľakovo	Pamätihodnosť: Budova Mestského úradu		Číslo: 4.
	Obec: Fiľakovo Okres: Lučenec	Katastrálne územie, adresa /orient./súpis./parcelné číslo: Fiľakovo, Radničná 25 / 562, 561 / parc.č. 152/1, 151	Strana: 1 / 4
Evid. číslo rozhodnutia obce o zápise: UZNESENIE č. 9 z deviateho riadneho zasadnutia MZ vo Fiľakove konaného dňa 20. decembra 2007		Predmet: Význam a charakteristika pamätihodnosti	

Význam a stručná charakteristika pamätihodnosti:

Budovu mestského úradu začal stavať v secesnom štýle v roku 1911 lučenský staviteľ Pál Schmidt, podľa plánov Pála Jakaba, ktorý bol tiež z Lučenca. Bola dokončená 29. júna 1912. Pôvodne v nej dostal miesto aj zbor požiarníkov. Budovu po roku 1923 prestavali.

Popis:

Zvláštnosťou budovy je hliadková veža požiarníkov, z ktorej pozorovali oheň a aj teraz z nej vidieť celé mesto.

„Stavebníctvo v jednom malom meste: Fiľakovo, radnica, 1912

Trvalý rozvoj a rozkvet hospodárstva na prelome a na začiatku storočia nielen v stavebníctve mesta vytvára nové rozmery, ale vo všetkých oblastiach stavebníctva, s úplnou obnovou nárokov na budovy spája s masovou požiadavkou o nové druhy stavieb. Budovy verejnej správy a spravodlivosti, banky a poisťovne, vzdelávacie a zdravotnícke inštitúcie, divadlá, múzeá, kasína, hotely, obchodné domy, tržnice, budovy železníc a pošty, kasárne, priemyselné a poľnohospodárske stavby, obytné domy, mestské nájomné domy (byty) a rodinné domy sa stavali rýchlo a modernými metódami. Následkom technického rozvoja sa reorganizuje spoločenská deľba práce, stále viac ľudí pracuje v oblasti administratívy. Nielen sa množia, ale budú stále väčšie budovy úradov, novými krídlami sa rozširujú budovy verejnej správy, ministerstiev, aj radníc, ktoré už od staroveku majú aktívnu účasť na živote miest.

Počas rýchleho hospodárskeho a kultúrneho rozvoja na prelome storočia sa za krátky čas zmenila tvár miest. V rokoch prudkej, expanzívnej stavebnej aktivity postavili nielen budovy, ale celé úseky ciest a mestské štvrte. Modernizácia infraštruktúry má za následok určené typy budov. Súčasnosť v mestách východnej časti Európy dodnes dokumentuje zvláštny elán modernizácie na prelome storočia.

Po počiatkoch štádia secesie po r. 1910, sa zosilní vplyv „jugendstil“, hlavne jeho severonemecký variant. Secesnú dokumentáciu vystrieda plastickejšie, geometrizujúce tvarovanie. Nové súmery, vysoké, štíhle otvory, hranaté alebo náhle nalomené línie ornamentov na niektorých budovách, sa dostali k slovu aj u nás. Možno pozorovať rýchle rozšírenie „dynamických“ budov so sedlovou strechou, prípadne vežami alebo vežami kombinovaných, ale bol typický aj tympanónový uzáver stredných alebo bočných rizalitov, markantné zvýraznenie vertikálneho členenia pospájania radov okien pod sebou, a vytvorenie uzavretých lodžií, ktoré zvisle spájajú poschodia.

Na základe vymenovaných neskorosecesných znakov aj budovu **fiľakovskej radnice** možno zaradiť k tomuto stavebnému štýlu. Bola postavená r. 1912 podľa plánov lučenských staviteľov Pála Schmidta a Pála Jakaba. Stojí na rohovej parcele, ktorú ohraničuje ulica a námestie, má dynamickú hmotnosť, je postavená v línii ulice. Pôdorys má nepravidelného U tvaru, je poschodová, so strednou chodbou, čo sa stane všeobecným v 20. storočí. Juhozápadné hlavné priečelie je s náročnou vežou, ktorú zdobili s požiarnou vežou, ktorá má drevenú konštrukciu a oktogonálny pôdorys. Budovu po r. 1923 prestavali, zmeny sa týkali spodných okien rohovej veže a horných radov okien na menej impozantnom bočnom priečelí. Na radnicu typické prvky a štruktúra poznačila aj ďalšie dve lučenecké budovy Pála Jakaba. Podobné predstavy reprezentuje lučenecká **kaviareň Royal (1911)** a lučenecký **letohrádok Heksch (1911)**, ale žiaľ, tie boli v priebehu 20. storočia zbúrané.

Fiľakovská radnica je dobrým príkladom toho, že po vyrovaní nielen v Budapešti; ale v oblasti celej Monarchie, dnes až neuveriteľne rýchlym tempom a intenzitou sa začína vytváranie stredísk. Toto obdobie bolo priaznivé pre budovanie vidieckych radníc, tak v oblasti celého bývalého Uhorska vznikajú radnice od Subotice (Szabadka) po Marosvásárhely, od Eger až po hist. Horné Uhorsko.,(Irisz Áts)

„Stavebníctvo v malom meste na prelome storočia. Životné dielo staviteľa Pála Jakaba a Pála Schmidta. Opis budovy radnice a požiarnej veže.

Rozvoj hospodárstva na prelome a na začiatku storočia nielen v mestskom stavebníctve priniesol nové výsledky, ale aj požiadavky o nové typy budov vo všetkých oblastiach stavebníctva aj v Uhorsku. Rýchlym tempom a novými technológiami sa stavali budovy verejnej správy a súdництва, banky, poisťovne, vzdelávacie a zdravotné inštitúcie, divadlá, múzeá, kasína, hotely, obchodné domy, pavilóny, budovy železníc a pošty, kasárne, priemyselné a poľnohospodárske stavby, obytné domy, mestské bytovky aj rodinné domy.

Rozvojom techniky sa reorganizuje podiel práce v spoločnosti, stále viac ľudí pracuje v administratíve. Nielen sa množia, ale budú stále väčšie budovy úradov, novými krídlami sa zväčšujú budovy verejnej správy, ministerstiev aj radníc, ktoré už od staroveku majú aktívnu úlohu v živote miest. Ako príklad možno spomenúť najstaršiu známu radnicu, r. 1215 postavenú Palazzo del Broletto v Como, ktorá spájala viac funkcií, preto je prototypom tzv. polyfunkčných radníc.¹

Až do 18. st. sa za administratívne budovy pokladali výlučne radnice. Našlo sa len málo výnimiek, medzi nimi niekoľko samostatných budov súdництва a ako budova kancelárií Palazzo Uffizi vo Verone. Štátna administratíva je nerozvinutá, navyše používa budovy postavené na iné účely. Dobrým príkladom na to je, že vo vyspelom Anglicku od čias Henrika VIII. dolná snemovňa zasadá v kostole (St. Stephen's Chapel), a horná snemovňa vo Westminster Hall.² V celej Európe bola situácia podobná. Ministerstvá a štátne úrady sa začali sťahovať do samostatných, svojich budov až od začiatku 18. st. Predtým sa štátne úrady – v malom počte – umiestnili v paláci vládcu. V stavbe úradov stálo Anglicko na čele. Tieto budovy sú veľké, ťažkopádne, ich cieľom bolo nielen zabezpečenie funkcií, ale aj stavebné posilnenie štátnej reprezentácie.

Významným obdobím výstavby budov štátnej správy je však 19. st. Úrady sa stavali uprostred hlavného mesta, na elegantných miestach, boli konzervatívne, vyjadrovali veľkosť a moc. 19. storočie je zároveň aj obdobím výstavby národných parlamentov, už sa menší dôraz kladie na stavbu radníc, ktoré sa v hojnom počte stavajú aj v tomto období. Pôvodne polyfunkčné budovy správy budú stále častejšie monofunkčné, dokonca v 18. a 19. st. sa začína proces špecializácie.³

Oddelia sa od seba jednotlivé úrady, rozdelia sa a budú mať iné vnútorné funkcie, vytvoria sa špeciálne poslanie, aj špeciálne budovy riadenia.

Po vyrovnaní nielen v Budapešti, ale na celom území Monarchie, sa obrovským tempom začne rozvíjať verejné stavebníctvo. Je to obdobie výstavby vidieckych radníc. Na území historického Uhorska sa stavajú nové radnice od Szabadka (Subotice) po Marosvásárhely (Tirgu Mures), a od mesta Eger po hist. Horné Uhorsko.

Na prelome storočia sa pod vplyvom hospodárskeho rozvoja Monarchie a Uhorska, sa v oblasti stavebných materiálov, stavebných konštrukcií a technológií urýchlila modernizácia. V 19. st. nové materiály a štruktúry, liate železo a sklo, neskôr valcovaná oceľ, betón a na prelome storočia sa rýchlo šíriaci železobetón, vytvoria nové možnosti stavebníctva – najprv oceľové nosníky, potom železobetónové stropy, cementovaná malta, tehlová konštrukcia zameraná na väčšiu nosnosť, veľkovýroba stavebného materiálu – a hospodársky rozvoj priniesli zmeny nielen vo forme (napr. zmena pomeru otvorov a pilierov, veľký otvor priečelia, iné vytvorenie interiéru), ale umožnili aj náročnejšie spracovanie, používanie lepšieho, drahšieho obkladového a iného materiálu. Popri tradičných tesaných kamenných obkladoch vonkajšiu a vnútornú povrchovú úpravu konzervatívnych staviteľov alebo majstrov secesie obohacovali práce dekoračného maliarstva a dekoračného sochárstva, aj obkladacie tehly a sádrové a keramické prvky. Budovy ešte zachovali hodnoty tradičného remeselníctva v spôsoboch stavebníctva, toto remeselníctvo však už bolo na vysokej úrovni a všeobecne sa v ňom rozšírili tradičné a nové metódy medzinárodných technológií.⁴

Napredovaním modernizácie a premenami každodenného bytia, na Európu typickými rýchlymi zmenami, rástli aj skryté napätia, spolu s tým sa narušili tradičné formy identity, uvoľnili sa systémy noriem, zrazili sa tradičné hodnoty feudálneho sveta a veľkomestský životný štýl. Historizmus, ktorý tvoril ideológiu občianskej premeny – práve postupom modernizmu – stratil pôdu a to je príčinou zmeny názoru citlivejších prívržencov konzervatívneho zmýšľania.⁵

Po rozpade ríš určite nie je nič viac, čo by malo natoľko európsky charakter. Dodnes citeľná prednosť „jugendstil“-u má jednoduchý dôvod: rýchly rozvoj hospodárstva a kultúry na prelome storočia, vplyvom čoho sa za krátky čas zmenila tvár miest v tomto regióne. V rokoch rýchlej a expanzívnej stavebnej činnosti stavali nielen budovy, ale aj celé úseky ciest a mestské sídliská. Modernizácia infraštruktúry mala za následok výstavbu určených typov budov. Prítomnosť secesie v mestách východnej časti Európy dodnes dokumentuje osobitné tempo modernizácie na prelome storočia.⁶

Po začiatočnom štádiu secesie okolo r. 1910, sa zosilní vplyv „jugendstil“-u, hlavne jeho severonemecký variant.⁷ Secesnú dekoráciu vystrieda plastickejšie, geometrizujúce formovanie. Nové úmernosti, vysoké, štíhle otvory, hranaté, alebo náhle nalomené línie ornamentov na niektorých budovách, sa dostali k slovu aj u nás. Možno pozorovať značné rozšírenie dynamických budov so sedlovou strechou, prípadne vežou alebo vežami kombinovaných, ale bol typický aj tympanónový záver stredných alebo bočných rizalitov, markantné zvýraznenie vertikálneho členenia pospájania radov okien pod sebou, a vytvorenie uzavretých lodžii, ktoré zvisle spájajú poschodia. V umeleckom remesle aj v stavebníctve namiesto dekoratívnej je stále silnejšia požiadavka účelnosti, preto stavebníctvo desiatych rokov právom môžeme nazvať premoderným!

⁵ Karl Schlögel: Nagyvárad, avagy az egyidejűség csodái Közép- és Kelet-Európában, ford.: Karádi Éva, in.: Lettre, 2001, 45. szám

⁶ Karl Schlögel: Nagyvárad, avagy az egyidejűség csodái Közép- és Kelet-Európában, ford.: Karádi Éva, in.: Lettre, 2001, 45. szám

⁷ Merényi Ferenc: A magyar építészet 1867-1967, Budapest, Corvina Kiadó, 1970, p.: 42

Severonemecké príklady:

- Alfred Messel: Wertheim –obchodný dom, Berlin, (1904-1905)
- August Endell: Hackesche Höfe, Berlin, (1906)
- Peter Behrens: Továrň na výrobu turbín, Berlin, (1908)

Príklady z Maďarska:

- Medgyaszay István, rodinné domy v Gödöllő (1904-06),
- Patschacher Gusztáv, Sziklai Zsigmond: obchodný dom v Paríži, (1909)
- Bálint Zoltán és Jámbor Lajos: budova župného domu v meste Debrecen, (1910)
- Haász Gyula és Málnai Béla nájomné domy v Budapešti: Rosenfeld-dom (1910) Wagner-dom (1911)
- Vtedy bola postavená Česko-Maďarská priemyselná banka (Haász Gyula és Málnai Béla 1912)
- Gyenes Lajos a Vajda Andor: Novinový dom (1913)
- Pogány Móric a Töry Emil Poist'ovňa Adria, (1912)
- Balázs Ernő ľudová škola v Lehel ulici, (1909-12)⁸
- Révész Sámuel a Kollár Lajos niekdajší obchodný dom Modern és Breiter (1912)
- Révész Sámuel a Kollár József: V.Deák F. u. 17.obytný dom, 1912
- Eberling Béla a Schodits Lajos Wekerle telep obytné budovy (1910-13), XIII. Dózsa György úti volt Népszálló, (1911)
- Mende Valér v meste Kecskemét právnická akadémia (1911-13).

Uvedené príklady, aj keď mali odlišnú funkciu, možno dať do súvislosti s filakovskou radnicou: na všetky je typická redukovaná stavba zo základných geometrických tvarov, silné, rytmické premiestňovanie hmoty, hlavné a bočné fasády, ich nalomenie oblúkovitým štítom alebo v ostrom uhle, výrazné zvislé členenie, s obľubou používali vysoké okná. Ornamentálna ozdoba sa objavuje v menšej miere aj na povrchu budov. Ak zhrnieme tieto znaky, jednoznačne môžeme konštatovať, že už smerujú k modernému stavebníctvu.

Na základe uvedených môžeme budovu filakovskej radnice zaradiť k neskorosecesným geometrickým stavbám. Postavili ju r. 1912 lučeneckí stavitelia Pál Schmidt a Pál Jakab. (Pamätná tabuľa na východnej stene pri hlavnom vchode). Moderné snahy o rozvoj mesta po celej Európe svedčia o tom, že umiestnenie a výstavba najdôležitejšej budovy mesta – radnice – je výsadnou príležitosťou a možnosťou rozvíjania mesta. V organickej jednote mesta miesto ústredných orgánov určí samotná organizácia a jej činnosť, teda v tomto prípade ústredné orgány mesta sa vytvorili v jadre mesta, na topograficky charakteristickom, dôraznom mieste.⁹ Od stredoveku poslanie občianskeho hlavného námestia prešlo mnohými zmenami, ale sa to predsa nedotklo oprávnenosti jestvovania námestia pri radnici.¹⁰ Nie je náhodné, že kde sa radnice v novšom veku postavili v úzkom priestore, tam sa skôr alebo neskôr objaví potreba toho, aby sa z okolitého prostredia uvoľnil priestor pre námestie. Ak sa vo všeobecnosti pozeráme na vytvorenie formy námestia, možno konštatovať, že na využitie rozličných prvkov tvorenia priestoru je radničné námestie veľmi vhodné, môže využiť všetky typické miestne motívy, dané skutočnosťou.¹¹

Možno to pozorovať aj na umiestnení filakovskej radnice, ktorá stojí na parcele na rohu ulice a námestia. Má nepravidelný pôdorys tvaru U, je to budova poschodová so strednou chodbou, čo sa stáva v 20. storočí celkom bežným riešením. Na juhozápadnom priečelí sú tiež znaky severonemeckej geometrickej secesie: dynamická masa, rohová veža, nad podmurovkou sú tri štvorcové, štvorokové okná. Nad ním sa tiahne „zásterové“ pole s tabuľkovou ozdobou, ktoré veľmi dobre oddeľuje 3 silne natiahnuté, francúzske okná so 6 očkami (priečkami) a zrazenými hranami. Má oblúkový tympanónový záver, líniu ktorého presne sleduje aj zúbkami zdobená rímsa. Uzatvára ju lomená vežová helma, na štyroch stranách s dvojitým otvorom, na vrchu s pozorovacou požiarnou vežou, ktorá má drevenú konštrukciu, s oktogonálnym pôdorysom, v tejto dobe bola zvláštnosťou.

K východnej strane rohovej veže sa pripája do pôdorysu mierne vťahnutá časť budovy, ktorá je členená s loggiou. Loggia má s mrežkovým lomeným oblúkom zdobenú balustrádu. Nakoľko táto časť budovy je nižšia, preto je krytá sedlovou strechou, rímsa sleduje zúbkovanú ozdobu rohovej veže. Loggia je prístupná cez dvere, vedľa ktorých je okno so stuhovým lemovaním, s členením v tvare T. Pod loggiou (ktorá je dvojsová, liata) - v konzolou vytvorenej vstupnej časti - sa vložili dvere so železným rámom. Sú viditeľné stopy prestavby po r. 1923: spodné okná rohovej veže na hlavnom a bočnom priečelí boli vytvorené podobne ako francúzske okná, ich horné rohy sa zrezali. Ďalej, také isté riešenie bolo vidieť aj na dolnom rade okien bočnej fasády, ako aj na juhozápadnej časti bočnej fasády, ale toto neskôr zamurovali. Ďalšia prestavba sa konala v 80-ych rokoch 20. st., sčasti sa týkala poschodia.

Žiaľ, o budove zhotovený pôdorys, nákras bočnej a hlavnej fasády zachycuje už zmenený, prestavaný stav. K východnej strane

⁹ Dr. Krompech György prednáška in.: Az új városháza. Értekezések, beszámolók a műszaki és gazdaságtudományok köréből. Magyar Mérnök-és Építészeti Egylet, 1941, II. kötet, pp.: 13-21

¹⁰ Dr. Krompech György prednáška, in.: Az új városháza. Értekezések, beszámolók a műszaki és gazdaságtudományok köréből. Magyar Mérnök-és Építészeti Egylet, 1941, II. kötet, pp.: 13-21

¹¹ Dr. Krompech György prednáška, in.: Az új városháza. Értekezések, beszámolók a műszaki és gazdaságtudományok köréből. Magyar Mérnök-és Építészeti Egylet, 1941, II. kötet, pp.: 13-21

časti budovy s loggiou sa pripája krídlo, nad jeho parapetným murivom sú dve okná s tromi očkami, v oblúkovitom ráme, v ktorom bol pôvodne v strede jeden väčší a na dvoch stranách dva menšie otvory. Na hornom podlaží nad zásterovou zónou sú tri okná členené v tvare T, nad prostredným sú ďalšie dve dvojité okná, 10 očkové, s trojuholníkovým uzavieraním. Bočná fasáda má 5+2 osovú členenie, je menej zdobenou časťou budovy, jej krajný záver opakuje vytvorenie bočného traktu hlavnej fasády, čím sa štruktúra budovy stáva vyrovnanou.

K hlavnej fasáde sa pripája nižší, menší meštiansky dom, ktorý postavili r. 1900. Projektantom a staviteľom budovy bol József Nagy. Dom sa neskôr dostal do vlastníctva bankára Büchlera, potom doktora Edmunda Gömöryho. Vidieť na ňom stopy prestavania, bola spevnená jeho statika. V 80-ych rokoch 20. st. severnú časť rozšírili zasadačkou. Budova je jednopodlažná, členia ju v nepravidelnom rozdelení okná, ktoré zdobí tvarovaný, lomený rám, v strednej osi maskami. Nad rímsou a nad úrovňou mezanínu je strešná zástavba, ktorá v súčasnom stave nie je využívaná.¹²

Na radnicu charakteristická štruktúra určuje, poznačuje aj ďalšie dve lučenecké budovy Pála Jakaba. Kaviareň Royal (1911) v Lučenci, podobne ako aj radnica, stojí na rohovej parcele, má dynamickú hmotnosť, zástavbu v línii ulice, kde môžeme nájsť rad okien so zrazenou fasádou, ako aj na letohrádku Heksch (1911) ktorý žiaľ, podobne ako kaviareň, bol zbúraný.¹³

Ako sme videli, v maďarskom stavebníctve sa už r. 1910 objavujú moderné snahy, ale určujúci štýl storočia - moderné stavebníctvo - sa stalo charakteristickým až od 30-ych rokov. Konzervatívne zmýšľanie doby po I. svetovej vojne a po období Republiky rád neprialo týmto snahám, narušilo proces vznikania moderného stavebníctva.“

¹² Na základe ústnych údajov (Eriky Agócs)

¹³ Údaje od Istvána Böszörményi